

Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ

ΤΗΣ ΕΛΕΝΗΣ ΠΟΡΤΑΛΙΟΥ

Μέσα από την αλληγορία που εμπνέει ο Angelus Novus – μια ζωγραφιά του Klee, ο Βάλτερ Μπένγκιαμ παρουσιάζει «τον Άγγελο της Ιστορίας. Το πρόσωπό του στρέφεται στο παρελθόν. Εκεί που εμείς βλέπουμε μian αλληλουχία γεγονότων, αυτός βλέπει μία και μόνη καταστροφή που στοιβάζει συντρίμια πάνω σε συντρίμια και τα σαρώνει στα πόδια του. Ο Άγγελος θα ήθελε να παραμείνει, να ξυπνήσει τους νεκρούς, να ενώσει πάλι τα σπασμένα. Όμως μια θύελλα φυσά απ' τον Παράδεισο και έχει παστεί με τέτοια φόρα μες στα φτερά του που ο Άγγελος αδυνατεί να τα κλείσει. Η θύελλα αυτή τον σπρώχνει συνεχώς στο μέλλον, που του στρέφει την πλάτη ενώ τα συντρίμια μπρος στα πόδια του στοιβάζονται ως τον ουρανό. Η θύελλα αυτή είναι αυτό που αποκαλούμε πρόοδο»¹.

Γι' αυτή τη θύελλα της προόδου μιλά ο Δημήτρης Χατζής στο «Διπλό Βιβλίο» του².

«Ο Μπένγκιαμ ανασύρει με τη μανία ενός συλλέκτη απομεινάρια του παρελθόντος της πόλης, που έχοντας χάσει τη λάμψη τους κατακυλούν στην αφάνεια .... Για να μπορέσει κανείς να δραστηριοποιήσει τις εικόνες [που γεννά μια περιπλάνηση στην πόλη] πρέπει να έχει επίγνωση της αποκαλυπτικής δύναμης του μοντάζ»³.

Ο ίδιος ο Χατζής λέει για την τεχνική του βιβλίου του, ότι η αφήγηση βασίζεται «στο σπάσιμο της μορφής», όπως δουλεύεται και σε όλες τις άλλες τέχνες και στη λογοτεχνία, σαν μια απάρνηση της κληρονομημένης αστικής τέχνης. Ήδη, στο «Τέλος της Μικρής μας Πόλης», δοκιμάζει την τεχνική των επάλληλων επιπέδων για να τη μεταφέρει αργότερα στο «Διπλό Βιβλίο».

Ο συγγραφέας – αφηγητής, αέθαιος ο ίδιος στο να αποδώσει, τελειώνοντας το έργο, το μέλλον των ηρώων του, παραθέτει τις παράλληλες ιστορίες τους, μέσα στην αμειλικτη ροή της Ιστορίας που, βαδίζοντας από την Κατοχή στον Εμφύλιο, εκβάλλει στη μετεμφυλιακή Ελλάδα της μετανάστευσης και αργότερα της δικτατορίας. Ξεριζωμένοι από τα χωριά τους, από τις τέχνες της ζωής και της μαστορικής, οι άνθρωποι

του Χατζή, διωγμένοι από τον δικό τους τόπο – την πληγωμένη ελληνική ύπαιθρο – με το φαρμάκι της ήττας και της φτώχειας ανεξίτηλο στην ψυχή τους, βρίσκονται μετανάστες στη Στουτγκάρτη της Γερμανίας.

Από τη Σούρη στο ξυλάδικο του Βόλου, ο Κώστας, και από κει στη Στουτγκάρτη. Το κανόνισε ο Σταύρος να βρεθεί ένα κομμάτι ψωμί στον ξένο τόπο για το ορφανό, διπλά ξεριζωμένο. Το χωριό του δεν τον χωρά πια, οι αναμνήσεις του φέρνουν μόνο πίκρα, η αδελφή του - η εμβληματική γυναικεία μορφή της αφήγησης που διαφυλάττει την ανθρώπινη ύπαρξη από την αποξένωση - έχει φύγει μακριά στη Μάνη.

«Πριν από λίγα χρόνια μήτε την ήξερα πως έχει μια τέτοια πόλη στον κόσμο. Και δεν την ξέρω και τώρα. Ξέρω μονάχα το ΑΟΥΤΕΛ που δουλεύω, το δωμάτιο της Φράου Μπάουμ που κοιμάμαι και τη μεγάλη λεωφόρο που βρίσκεται ανάμεσά τους – ένα σκοινί τεντωμένο να πάω και να 'ρχομαι».

Από το ξυλάδικο του Βόλου, που επικρατούσε η τέλεια αταξία και όλοι ήξεραν όλα, έφτασε ο Κώστας στο ΑΟΥΤΕΛ – μια ανθρώπινη κουκίδα στην αλυσίδα συναρμολόγησης. Καλύπτει τη νόρμα του και δεν ξέρει τίποτε άλλο πέρα από το χαμαλί του, ούτε αυτό που κάνουν εκεί μέσα ούτε τους άλλους που είναι δίπλα και παραδίπλα.

«Σκέφτομαι, λοιπόν, πως είμαι μέσα σ' αυτό το ΑΟΥΤΕΛ – και δεν είμαι. Όλα τα βλέπω – και μια τζαμαρία με χωρίζει απ' όλα»

Η λεωφόρος που οδηγεί από το ΑΟΥΤΕΛ στο δωμάτιό του είναι ο κόσμος του ελεύθερου χρόνου του Κώστα, των άσκοπων διαδρομών μπροστά στις διτρίνες, κάτω από τις ρεκλάμες. «Η μεγάλη πολιτεία είναι πάλι γύρω μου, γυαλί και αλουμίνιο, η ασφαλτος η δική μου, ο μαύρος καθρέφτης της που γυαλίζει. Η πολιτεία των ξένων».

Ύστερα έρχεται το Σαββατοκύριακο, «φίφτυ – φίφτυ τον έχουν τον έρωτα – όσα δίνεις τόσα παίρνεις». Οι Γερμανίδες, «τίμιος κόσμος – επειδή είναι λεύτερες... Δε θέλουνε τίποτα, δε λένε ψέματα, δεν έχουν υποκρισίες». Είδε κι' έπαθε να γνωρίσει την Έρικα, αυτό είναι ο έρωτας, όμως δεν μπορεί να διαρκέσει, είναι ασύμβατος με τις καθημερινές νόρμες, υπάρχει μόνο στο ανάμεσα, στις ρωγμές, στο κομμάτι του ανθρώπου που μένει ανεκπλήρωτο. Ο έρωτας είναι μεγαλύτερος από τον άνθρωπο - ακατόρθωτος «Όλα μας τα 'χει φκιασμένα [ο σημερινός μας κό-

σμος] κανονισμένα, δεν λείπει τίποτα – τον εαυτό σου μονάχα δεν ξέρεις τι να τον κάνεις».

Ο Δημήτρης Σκουρογιάννης –1 Μήτρουσ– είναι ο άλλος ήρωας στο «Διπλό Βιβλίο» του Χατζή. Βρίσκεται και δεν βρίσκεται στη Στουτγκάρτη. Το σώμα του, βέβαια, περιφέρεται στην πόλη αλλά η ψυχή του κατοικεί στο Ντουμπρίνοβο - Ηλιοχώριον, επαρχία Δωδώνης, στην καρδιά του Πίνδου. Το βράδυ αποκοιμάται με την ανάσα των πεύκων και των έλατων του χωριού του, δουλεύει βαθιά μέσα του τον γυρισμό «Κόβι, Μήτρου μ', κόβι να γυρίσουμε καμιά φορά» Κάποτε ξεχνιέται και βγάζει δημόσια τη νοσταλγία του «Ιμείς εκεί στο Ντουμπρίνοβον... Ιδέαν δεν έχετε ισείς ...»

Ο Σκουρογιάννης τα κατάφερε. Γύρισε στο Ντουμπρίνοβο, αλλά ο κόσμος που φύλαγε στην καρδιά του είχε κατά κάποιο τρόπο χαθεί, οι άνθρωποι είχαν αλλάξει, λίγοι έμειναν μόνιμα στο χωριό. Και τότε άρχισε τα καθημερινά περπατήματα στο βουνό και τη ρεματιά, στο μικρό λιβάδι, κοντά στα μουλάρια που τυρανιόντουσαν και τα κοπάδια τα ζώα. Ανάσαινε τον βουνίσιο αέρα και άκουγε ζωντανό το βούισμα των δένδρων που τον ακολουθούσε στη Γερμανία. Εδώ, «το όνειρο του γυρισμού του δεν τον είχε γελάσει».

Λίγο καιρό μετά, ζώντας ο Σκουρογιάννης στο Ντουμπρίνοβο που 'χε ερημώσει, βλέποντας τις νέες έγνοιες των ανθρώπων να πλουτίσουν και μην έχοντας κανένα σκοπό να κάνει το ίδιο, ένιωσε να ζει σ' έναν τόπο ανύπαρκτο, τον τόπο της τελευταίας του ερημιάς. Μέχρι την στιγμή που την είδε, ολότελα ξαφνικά μπροστά του, καθώς καθότανε λυπημένος, ολομόναχος στο δάσος.

«Σηκώθηκε τα κοίταζε, ξανακοίταζε – δε μπορεί να γελιότανε, τα 'ξερε. Ήταν αυτά. Τ' αρκουδίστικα χνάρια, τα μεγάλα της πέλματα. Αυτή 'ταν. Η αρκούδα του Σμόλικα, του Πάμπγκου, της Πολιάννας – η Μάρω του Πίνδου. Και ζούσε ακόμα. Ζούσε κι αυτή. Η λύπη του σκόρπισε μονομιάς – η καρδιά του χτύπησε δυνατά, τον παλμό της βουνίσιας του ράτσας, της δικής του της γης».

Μέρα με τη μέρα έρχονταν πιο κοντά ο άνθρωπος και το ζώο. Της έφερνε ψωμί, κοίταζαν ο ένας τον άλλο, στοργικά μέσα στην ερημιά – ο Σκουρογιάννης και η τελευταία αρκούδα του Πίνδου. Και μετά αυτός «άπλωσε τα χέρια και της αγάλιασε το κεφάλι. Το

ΕΝΤΟΣ ΕΠΟΧΗΣ

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Δημοσθένης Αναγνωστόπουλος-Παπαδάτος, Γιάννης Αλπιάνης, Σίσυ Βελισσαρίου, Παναγιώτης Βωβός-Τουμπάνης, Κώστας Γαβρόγλου, Νίκος Γιαννόπουλος, Θωδωρής Δρίτσας, Μάκης Καβουριάρης, Πέτρος Καλκανδής, Θόδωρος Καραγιαννίδης, Κυριάκος Κατζουράκης, Τάσος Κουράκης, Χρήστος Λάσκος, Ελένη Μουγιάκου, Μάκης Μπαλαούρας, Νίκος Μπελαβίλας, Μωυσής Μπουντουρίδης, Βασίλης Παναγού, Ελένη Πορτάλιου, Κώστας Σταμάτης

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Κώστας Αθανασίου, Τάσος Κορωνάκης, Χριστόφορος Παπαδόπουλος, Χρυσούλα Στέκα, Ευκλείδης Τσακαλώτος, Τασία Χριστοδουλοπούλου

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΝΘΕΤΟΥ

Γρηγόρης Αποστολίδης, Αλέκος Χατζιδάκις

Κυκλοφορεί κάθε δεύτερη Κυριακή ως ένθετο στην εφημερίδα Εποχή.

ΑΡΚΟΥΔΑ ΤΟΥ ΠΙΝΔΟΥ*

ζώο τ' άφησε με εμπιστοσύνη μέσα στα χέρια του ... Έσκυψε το φίλησε στο κούτελο, το ζώο μούγκρισε, στα δικά του τα μάτια ανέβηκαν τα δάκρυα, τόσον καιρό κρατημένα». Ο εργάτης της Στουτγκάρτης δεν ήταν πα ξένος από τον εαυτό του. Η ανθρώπινη φύση του, που αντιστάθηκε είκοσι χρόνια στην ξένη πόλη, αποξενωμένη μέσα στο μεγάλο πλήθος, έμεινε ζωντανή και ελευθερώθηκε στη φύση του Πίνδου, μέσα στην αδιατάρακτη παρουσία ενός φυσικού κόσμου, που και οι άνθρωποι αποτελούν κομμάτι του αλλά το έχουν ξεχάσει και τον προσπερνούν, αν δεν τον καταστρέφουν.

Οι αποσπασματικές ιστορίες των ηρώων του Δημήτρη Χατζή, η περιπλάνηση των ξεριζωμένων ανθρώπων στα πικρά τοπία της παραγωγής και του εμπορεύματος, με κομμένα τα φτερά του παρελθόντος, έχουν μια προφανή

ενότητα μεταξύ τους, θα μπορούσαμε να πούμε ένα κοινό ιδεολογικό υπόβαθρο. Η αποκαλυπτική δύναμη του μοντάζ που δραστηριοποιεί τις εικόνες του Μπένγιαμιν, είναι στον Χατζή η δύναμη αυτού του υπόβαθρου, που εμπιστεύεται ως κομμουνιστής, αν και χωρίς βεβαιότητες διεξόδου και το οποίο μπορεί να καταδειξει τη βαθύτερη ενότητα των ατομικών ιστοριών και τη συνάφεια των αποσπασματικών κοινωνικών αφηγήσεων.

Η πολύπλοκη έννοια της αλλοτριώσης (αποξένωσης) έχει για τον Μαρξ τέσσερις βασικές πλευρές: ο άνθρωπος είναι αποξενωμένος από τη φύση, είναι αποξενωμένος από τον εαυτό του (από τη δική του δραστηριότητα), από την ύπαρξή του ως μέρος του ανθρώπινου είδους και από τον άνθρωπο (από του άλλους ανθρώπους).

Ο Σκουρογιάννης βρήκε τον εαυτό

του στο παρελθόν μιας βαθιάς ηθικής σχέσης ανάμεσα στον άνθρωπο και τη φύση, στον άνθρωπο και την ανθρώπινη φύση του. Αλλά ο παραλογισμός της ατέρμονης συσσώρευσης του κεφαλαίου και της ατέρμονης εμπορευματοποίησης υποτάσσει τον άνθρωπο και καταστρέφει τη φύση.

Όμως, όπως γράφει ο Ένγκελς στη «Διαλεκτική της Φύσης», «τα γεγονότα μας θυμίζουν σε κάθε θήμα, πως δεν κυριαρχούμε καθόλου πάνω στη φύση όπως ένας κατακτητής σ' έναν ξένο λαό, όπως κάποιος που θα στεκόταν έξω από τη φύση, αλλά πως ανήκουμε στη φύση με τη σάρκα, το αίμα και το μυαλό μας, πως είμαστε μέσα της και πως όλη η εξουσία βρίσκεται στο πλεονέκτημα που έχουμε σε σχέση με όλα τ' άλλα όντα, να γνωρίζουμε τους νόμους της και να μπορούμε να τους εφαρμόζουμε σωστά.»⁴

* Ο τίτλος είναι δανεισμένος από το ομότιτλο κεφάλαιο του «Διπλού Βιβλίου» του Δημήτρη Χατζή.

1. Ανδρικοπούλου Νέλλη, Βάλτερ Μπενγιαμιν ή η πορεία του θραύσματος, από το βιβλίο Μονόδρομος, ελλην. μτφρ. Άγρα, 2004.
2. Χατζής Δημήτρης, Το διπλό βιβλίο, Το Ροδακίό, 1999.
3. Καρύδας Δημήτρης, Σταυρίδης Σταύρος, Εικόνες – Οδοδείκτες της Ιστορίας, από το βιβλίο Μονόδρομος, ελλην. μτφρ. Άγρα, 2004.
4. Ένγκελς Φρίντριχ, Διαλεκτική της Φύσης, ελλην. μτφρ. Ευτύχης Μπιτσάκης, Σύγχρονη Εποχή, 1985.